

Stavljam na glasanje stari član 23. odnosno sada 24. Ko je protiv neka digne ruku. Objavljujem, da je primljen.

Stavljam na glasanje stari član 24., odnosno sada 25. Ko je protiv neka digne ruku. Objavljujem, da je primljen. Reč ima g. Moskovljević.

Miloš Moskovljević: Izgleda mi, gospodo, da ovde ima jedan nedostatak. Ovde se propisuju dužnosti i rokovi za opštinske i prvostepene sudove i dok su određene kazne za gaženje tih rokova od strane opštinskih sudova, ništa nije pomenuto u pogledu kazne za prvostepene sudove. Molim g. Izvestilca, da se izjasni, da li je to potrebno. (Izvestilac dr. Perić: To je predviđeno zakonom o sudijama.)

Predsednik Miša Trifunović: Gospodo, sada ćemo pristupiti konačnom glasanju ovoga Zakona u celini i to poimenično.

Izvestilac dr. **Ninko Perić** proziva članove odbora da glasaju i oni su glasali ovako: Ljuba Jovanović za, Većeslav Vilder za, Marko Gjuričić za, Jovan Magovčević za, Milosav Rajčević za, Vojislav Lazić protiv, dr. Jovan Radonić za, Josip Drogenik za, dr. Ninko Perić za, Miloš Moskovljević protiv,

Mihajlo Živković za, dr. Josip Hohnjec protiv, Valerijan Pribičević za, Anton Sušnik protiv, Ljuba Trandafilović za, Etbin Kristan protiv, Manojlo Sokić za, Jovan Gjonović protiv, dr. Svetislav Popović za, Miša Trifunović za.

Predsednik Miša Trifunović: Gospodo, glasalo je svega 20 poslanika i to 14 »za«, a 6 »protiv«. Prema tome objavljujem, da je ovaj zakon o biračkim spiskovima konačno primljen. Za izvestioca određen je dr. Perić.

Gospodo, mi smo u Zakonodavnom Odboru svršili zakone: O Glavnoj Kontroli, Računovodstvu i Biračkim spiskovima. Nadam se, da ćemo uskoro svršiti zakon o ministarskoj odgovornosti. Ostao bi nam još zakon o Centralnoj upravi. Pošto Predsedništvo za sada nema ništa spremljeno za dnevni red, molim za ovlašćenje, da sednicu Odbora inogu sazvati odmah čim primim izveštaj Odbora o zakonu o ministarskoj odgovornosti. (Odbor se slaže sa predlogom Predsednika.) Današnju sednicu zaključujem, a iduću ću sazvati pismenim putem, možda još u ponedeljak.

(Sednica je zaključena u 12 sati.)

LXXV. SEDNICA.

ZAKONODAVNOG ODBORA

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

držana 16. maja 1922. godine u Beogradu.

Predsedavao **Predsednik Miša Trifunović** i potpredsednik dr. **Svetislav Popović**.

Sekretar dr. **Pavle Čubrović**.

Prisutan Ministar za Izjednačenje Zakona **Marko Trifković**.

(Početak u 10.30 časova pre podne.)

Predsednik Miša Trifunović: Otvaram 75. redovni sastanak. Molim, da čujete protokol prošlog sastanka.

Sekretar dr. **Pavle Čubrović** čita protokol prošlog sastanka.

Predsednik Miša Trifunović: Ima li primedbe na protokol? (Nema.) Primedbe nema, objavljujem, da je protokol primljen.

Čast mi je izvestiti odbor, da je g. Ministar Poljoprivrede i Voda dostavio koncesije date u reviziju: Sivilarskom društvu iz Beograda, Savezu srpskih zemljoradničkih Zadruga iz Zagreba i Hrvatskoj Poljodskoj banci iz Zagreba za besplatno razdavanje semena svilenih buba, odkupljivanje svilenih mehuraka i otpremanje čaurica.

Gospodo, ja mislim, da sve ove koncesije uputimo jednom od pododbora za proučavanje koncesija ove vrste, da ne bismo birali naročiti odbor. Slaže li se odbor? (Slaže se.) Uputiće se jednome od već postojećih odbora.

Sada prelazimo na dnevni red. Na dnevnom je redu: Preträs izveštaja pododbora o projektu zakona o ministarskoj odgovornosti. Gospoda su već

dobila projekt ovoga zakona. Ima reč g. Jovan P. Jovanović.

Jovan P. Jovanović: Ja nisam dobio projekt ovoga zakona i ja bili molio g. Predsednika, da se u oči toga dana, kad imamo sednicu, projekat zakona, koji je na dnevnom redu, ranije razda.

Predsednik Miša Trifunović: Na poslednjoj sednici govoreno je o tome. Izveštaj nije bio gotov i ja sam molio, da mi Zakonodavni Odbor da ovlašćenje da, čim bude gotov izveštaj, mogu zakazati sednicu. Zato sam i zakazao sednicu za juče. Juče je razdavan izveštaj nekoj gospodi. Sva gospoda nisu dobila izveštaj. Mnoga gospoda su ga dobila. U hitnji da dodje što pre na dnevni red, tako smo radili.

U načelnoj debati za reč javili se: g. izvestilac i g. Šinrak, Molim gospodu, koja žele da učestvuju u načelnoj debati, neka se izvole javiti za reč. (Javlja ju se za reč: g. Lazić, g. Hohnjec i g. Kristan.) Ima reč gospodin izvestilac.

Izvestilac **Jovan Magovčević:** Gospodo, ja smatram za dužnost, da kažem nekoliko reči kao izvestilac pododbora o ovome zakonskom projektu, koji je pododbor redigovao. Mogu unapred da kažem, da je za bazu, za izradu ovoga zakonskog projekta, uzet stari srbijanski zakon o ministarskoj odgovornosti, koji nije mnogo izmenjen. Izmenjen je u toliko, u koliko je doveden u sklad sa odredbama današnjeg Ustava. Mi nismo mogli u suštini mnogo što šta izmeniti. Učinjene su izvesne korekcije i dopune, da bi zakon bio jasniji i precizniji. Mislim, da je ovim za-

konom jasno predvidjeno, za koja dela ministri odgovaraju, a propisan je specijalni postupak kako za optužbu i istragu, tako za sudjenje ministrima. Isto tako su predvidjeni delikti, koje učine ministri u službenoj dužnosti.

Često padaju prigovori, kako po ranijem zakonu o ministarskoj odgovornosti u prošlosti nijedan ministar nije bio kažnjen za delikte, koje je učinio u službenoj dužnosti. Padaju prigovori i za ovaj zakonski projekat, da u budućie ministri neće odgovarati. Ja mislim, da tim prigovorima nema mesta. To nije krivica do zakona o ministarskoj odgovornosti, nego do ljudi do političkih prilika, do parlamenta, do Vladaoca i do političkog morala u jednoj zemlji. Ministri, koji se ogreše o zakone, mogu biti po ovome zakonu osudjeni. Čak su ministri u gorem položaju, nego obični građani po jednoj odredbi ovoga zakona. Vi znate za Kraljevu prerogativu za njegovo pravo pomilovanja i amnestije. To pravo nije ograničeno za druge građane, za krivce, koji učine kakav zločin, dokle ovde za ministre ima ograničenje u čl. 26., da Kralj ne može pomilovati osudjenog ministra, dokle to ne odobri Skupština.

U starom zakonu o ministarskoj odgovornosti bila su pobrojana dela za koja Ministri mogu odgovarati. U projektu, koji nam je Vlada podnela, našlo se za nezgodno i da bi bilo nepotpuno da se sva ta dela nabrajaju i zato je Vlada u ovom projektu podvojila dela, koja se kazne po opštem kaznenom zakoniku, od onih dela koja nisu predvidjena i za koja je u ovom projektu odredjen »minimum« i »maksimum« kazne. Mi smo našli da je to nezgodno, jer ima i drugih specijalnih zakona po kojima Ministri mogu odgovarati i zato smo uneli sve krivice za koje Ministri mogu odgovarati po pojedinim kaznenim zakonima.

Odbor je učinio izmenu u čl. 8., što je mesto predložene jedne trećine poslanika, koja može da podnese predlog za optužbu, uzeo broj 50. To je jedna sedmina prema broju poslanika, koje će imati naša nova Narodna Skupština prema ustavu.

Dalje, u čl. 9. učinjena je izmena odnosno zakona, a kao i kod čl. 16. da kod članova: 11., 15., 16., 17., 18. i 36. Skupština rešava tajnim glasanjem. Mi smo našli, da je ovo rešenje o tajnom glasanju najpogodnije, jer će tako svako moći najslobodnije da glasa onako kako u stvari misli i oseća.

Član 21. mi smo razumeli tako, da se Državni Sud formira od 6 sudija Kasacionoga Suda i 6 članova Državnoga Saveta i da Predsednik Kasacionoga Suda, ne biran, već po položaju dolazi za Predsednika ovoga suda i da je prema tome kvorum za sudjenje u ovom sudu od 13 članova.

Imajući u vidu i čl. 33. ovoga projekta, pododbor je uvideo, da može nastupiti slučaj, da se neko od članova ovoga uda razbole, te da usled toga ne bude kvoruma i zato je u članu 21. projekta uneo odredbu, da i Kasacioni Sud i Državni Savet u svome plenumu, pored 6 članova, koje delegiraju u ovaj Sud, biraju još i po dva zamenika.

Kod člana 24., pored onih razloga koji su pobrojani za izuzeće sudija, uneli smo, da ne može suditi ni onaj sudija, koji je optuženome kršten kum, t. j. ako je optuženoga krstio ili ovaj njega, ili ako oni jedan drugome decu kršteavaju. Po našoj pravoslavnoj veri to se srodstvo jako ceni, dok kod katolika ne znači ništa. (Dr. J. Šimrak: I kod katolika se isto tako ceni!)

U čl. 36. uneli smo da Skupština rešava većinom glasova. To smo učinili zato, da bi Kralju dali mogućnosti, da može amnestirati osudjenoga Ministra, jer je Skupština već dobila satisfakciju time, što je dotični Ministar bio optužen i osudjen.

Sem ovoga dodali smo nov čl. 38. gde se govori odkad ovaj zakon treba da važi.

Ovo su u glavnom napomene koje sam imao da učinim. Dodaću još samo ovo, da kad je ovaj projekat preštampavan, da su izostavljeni izvesni brojevi kod člana 16. i to 18. i 36.

Dalje u čl. 36. izostavljene su reči: o ovome rešava Narodna Skupština većinom glasova.

Predsednik **Miša Trifunović**: Ima reč g. dr. Šimrak.

Dr. **Janko Šimrak**: Gospodo, po ovom vladinom zakonskom predlogu hteo sam staviti samo nekoliko napomena. Ja znam, da je prvi stav načinjen prema Ustavu, ali ipak uza sve to nije se on mogao ovako stegnuti, kao što je ovdje stegnut. U tom se članu kaže, da se ministri optužuju za povredu ustava i zemaljskih zakona — i više ništa. To je tako zvana krivična odgovornost. Medjutim može se dogoditi, da Ministar učini takovu krivicu, koja se ne može svrstati ni pod povredu Ustava, niti pod zemaljske zakone. Može biti mnogo teže i opasnije za zemlju, nego što je krivica predvidjena Ustavom i državnim zakonima. Uzmite jedan primjer: Ministar sklapa za zemlju zajam, koji će možda da je baci u veliku opasnost. To nije nigdje predvidjeno ni u Ustavu ni u državnim zakonima, da jedna vlada sama ne može da sklapa zajam. Uzmite drugu stvar: prema Ustavu je propisano tačno, kad Vlada, odnosno Predsednik Vlade može da sazove Narodnu Skupštinu i on ako u propisnom roku od 15 ili dva dana ne sazove Narodnu Skupštinu, on će za to odgovarati. Dakle za ono prvo delo, koje može baciti čitavu zemlju u finansijsku propast, ne odgovara, a u onom drugom slučaju mora da odgovara. Eto iz ovoga se vidi da ima stvari, koje se ne nalaze ni u Ustavu ni u zemaljskim zakonima, a uza sve to su mnogo teže prirode nego što je ova stvar. Ili dozvolite drugi primer. Ministarstvo na pr. ili Vlada naredi mobilizaciju ili oglasi rat, a rat zlo ispane, pa ipak za to ne odgovara Ministarstvo, jer to nije predvidjeno ni u Ustavu ni u zemaljskim zakonima. Radi toga ja mislim, da bi se moralo dodati u prvom članu, da se ministri optužuju za povredu Ustava, zemaljskih zakona i za povredu državnih interesa, učinjenu u službenoj dužnosti. Ja znam, da će mi se prigovoriti, da se o ovoj stvari mnogo diskutovalo među pravnicima i da bi se ovakav sistem možda dosta teško našao u svojoj potpunosti, sproveden u kojoj zemlji. Medjutim nešto slično smo u povijesti imali u Engleskoj, imali smo i u Francuskoj, pa čak mnogi francuski pravnici stoje i danas uz ovu teoriju. Imamo slično i u Americi, samo što je u Americi ta presuda disciplinarna. To je prva moja napomena, koju sam ja hteo ovde da kažem.

Druga napomena je malo teže naravi. I kad bih ja ovaj zakon promatrao sa stanovišta te napomene, onda bih ja ovaj naert nazvao: naert zakona o ministarskoj neodgovornosti. Pomislite si, gospodo, naravno dotični državljanin ne može ministra nikako tužiti ni u kojem slučaju! Narodna Skupština može samo onda tužiti, ako na to pristaju dve trećine prisutnih glasova članova parlamenta. Narod ne može nikako da tuži. Narodna Skupština sa jednom ve-

likom ogradom, a treći činilac je Kralj, on može da tuži ministra kad god hoće i tu nije stavljena nikakva zapreka. Vi meni nećete, gospodo, zameriti da vam kažem ovde, da se meni čini, da se na ovaj način uvadja ili bolje reći povlači jedan Kraljevski lični režim. Sigurno da je to bilo u starom srbijanskom zakonu i u starom srbijanskom Ustavu, ali ja mislim, gospodo, da je današnje doba takovo, da bi mi morali na svakom mestu i na svakom koraku izbegavati da dodjemo onako pa makar i malo blizu tako zvanog ličnog režima. Ja mislim, da nije potrebno, da ja iz istorije ovu stvar prikazujem. Poznato je, gospodo, da je Vožd Karagjorgjević I. baš radi ličnog režima nastradao svojom politikom 1813. godine. Poznato je, da baš g. Nikola Stojanović piše to u svojoj knjizi. On nije jedan čovek, koji u srpskoj istoriji ne bi imao važnosti. Evo što on kaže. (Glas: Koji Stojanović?) Starojević je bio više puta Ministar Predsednik. (Glas: Valjda Stojan Novaković.) Da Stojan Novaković.

Gospodo, radi toga ličnog režima dogodilo se ono za Kneza Miloša 1839. godine, onda za Mihajla 1842. Ne kažem, da su to bili glavni razlozi, ali je bio jedan od glavnih razloga. Kasnije se pojavljivalo za Kralja Milana i Kralja Aleksandra. Ja sam hteo samo kazati, da mi se čini, da se ovde na neki način hoće da podje istim stopama.

Treća moja napomena bila bi radi samoga suda. Sud se sastoji od šest članova Državnog Saveta i od šest članova Kasacionog Suda. Kako se postavljaju državni savetnici, svima je dobro poznato, a isto tako je svima dobro poznato, kako se postavljaju kasacione sudije. Ja mislim, da bi se mnogo bolje učinilo, kad bi se Državni Sud sastavio tako, da dodje šest članova Kasacionog Suda, koji su stručnjaci sudije, ali da budu također postavljeni ljudi, koji imaju jedno političko iskustvo, a da dobijemo takav sud, u kojem bi bili članovi, koji bi imali političko iskustvo, potrebno bi bilo da bude izabrano šest članova Narodne Skupštine. (**Valerijan Pribičević:** To bi bilo lepo, da ga onaj sudi koji ga optužuje.) Mi nemamo gornjega doma, ali je običaj gotovo u svim zemljama, da gornji dom tuži Ministra. U Americi, kako sam kazao, taj sud samo je disciplinarni. Ministar gubi samo svoju čast. Kod nas nemamo gornjega doma, pa je onda razumljivo da, je potrebno, da budu izabrani ljudi sa političkim iskustvom, dakle šest ljudi neka bude izabrano iz samoga Parlamenta.

To bi bile moje napomene, koje sam ja hteo da dadem prigodom ovoga zakonskog projekta o ministarskoj odgovornosti i iz ovih mojih napomena se vidi, da ovaj zakon neće ni jednoga Ministra pozvati na odgovornost upravo onako, kako se to nije ni do sada dešavalo. Kad bi se ove izmene metnule unutra, koje sam ja predložio, ja sam onda uveren, da bi to doista onda bio zakon o ministarskoj odgovornosti. Radi ovih razloga dakako da ćemo mi glasati protiv ovoga zakona.

Predsednik Miša Trifunović: Ima reč g. Lazić.

Vojislav Lazić: Gospodo, ja i moji drugovi ne slažemo se načelno sa predlogom zakonskim o ministarskoj odgovornosti ovako, kako je predložen od strane Vlade a zatim i od sekcije, koja je imala da ovaj zakon pregleda i da podnese svoj izvještaj. Ne slažemo se zato, što u pravom smislu ovde po ovome zakonu nema Ministarske odgovornosti, jer se za optuženje jednoga Ministra traži glasanje 2/3 narodnih poslanika od ukupnoga broja. To je, gospodo, apso-

lutno nemoguće postići ni u kom slučaju i kad je to nemoguće, onda je jasno kao dan, da nikada ni jedan Ministar naš za svoj rad ne može odgovarati. Ne znamo zašto i šta je Vladu rukovodilo i ovu sekciju da učine ovakav predlog, da za optuženje jednoga Ministra treba 2/3 od ukupnog broja poslanika da glasaju, a zakon se donosi sa običnom većinom i to od kvoruma, gde se predvidja 1/3 od ukupnog broja poslanika. Dok zakon može doneti jedna mala većina, a za optužbu odnosno rešenje da se Ministar stavi pod sud treba 2/3. Kao što sam rekao, na praksi to je apsolutno neizvodljivo i prema tome jedan Ministar, ma kakvo delo učinio, neće nikada doći do odgovornosti.

Dalje, ne slažemo se ni zato, što državljanima, gradjanima zakon ne daje nikakvo pravo da mogu optužiti ma i jednoga Ministra. Daje se pravo samo vladaocu i Narodnoj Skupštini, ali ako Ministar nanosi nepravdu ili štetu jednome gradjaninu, taj gradjanin ne može upotrebiti nikakvo pravo ni posredno ni neposredno, da može Ministra tužiti ili tražiti, da Ministar bude tužen i sudjen. Mi, gospodo, prilikom rasprave o ustavnim odredbama, koje govore o odgovornosti Ministara, nismo se složili sa ovim predlogom, koji je od strane Vlade predložen u Ustavu i koji je Ustavotvorna Skupština primila. Mi smo i tom prilikom tražili, da svi Ministri, izuzev Ministra Predsednika, odgovaraju kao i obični činovnici. Mi polazimo sa toga stanovišta, da Ministar može biti i političko lice i politička ličnost i da ima stvari, koje Ministri raspravljaju a koje se tiču države i državnih interesa, koje treba čuvati u tajnosti i koje nisu za širu javnost zbog našeg interesa na strani. Ali za takve stvari ne mogu biti povlašćivani Ministri, da ovi uopšte nikada i nikome ne odgovaraju za svoj rad — i da se jedino taj politički značaj, ta politička neodgovornost može donekle dozvoliti Ministru Predsedniku. Ali i u tom slučaju mi ne bismo bili ni prema Ministru Predsedniku naklonjeni, da se stvara jedan zakon, koji ga ovoliko štiti, kao što ovaj predlog zakonski, koji se pred nama nalazi, štiti sve ministre bez razlike kako Predsednika Ministarstva tako i ostale ministre. Zato smo mi u našem nacrtu Ustava, koji smo predlagali prilikom izrade Ustava, stajali na tome stanovištu, da Predsednik Ministarstva donekle može da bude zaštićen od političke odgovornosti kao politička ličnost u upravi zemlje, koja ima da radi i nosi odgovornost, samo on može donekle biti zaštićen jednim zakonom i da se za njegovu optužbu može tražiti skupštinsko odobrenje zato, što kao politička ličnost rukovodi državnim poslovima i upravlja državom. Ali za ostale ministre uneli smo i predložili u našem nacrtu Ustava odredbu, da ostali ministri odgovaraju kao i obični činovnici kako na tužbu Narodne Skupštine tako i na tužbu pojedinca svakoga gradjanina, kome budu naneli štetu svojim radom. Gospodo, stojeći na istome stanovištu i sada kao i predje, mi ne možemo primiti predlog koji se pred nama nalazi.

Ima još zameraka, koje ćemo učiniti na ovaj projekt, ali to ćemo učiniti u posebnom pretresu kod pojedinih članova. A sad kao opštu načelnu zamerku izjavljujem ovo: da sam princip ovoga zakona ne odgovara stvarnosti, ne odgovara potrebama države niti potrebama naroda i da po ovakome principu, kakav je predložen u ovom zakonskom projektu, neće biti u opšte nikake ministarske odgovornosti.

Pored toga u ovome zakonskom predlogu nema ništa detaljisano niti ima odredjenosti u slučaju, kad Kralj optužuje ministra. Izgleda po čl. 8. kad predlog za optužbu čini Narodna Skupština, onda će se samo takav predlog uzimati na pretres; ali se ne vidi, da se to odnosi i na odredbu čl. 7., kad bude Kralj činio takav predlog. Prema tome sasvim je opravdana primedba g. dr. Šimraka, da može postojati u ovakvim slučajevima lični režim. Jer ako ne bi Skupština uzimala učešća i po otpužbi, koju bude Kralj činio, onda se dolazi do toga, da može postajati jedan lični režim i da vladalac može činiti optužbu nezavisno od Narodne Skupštine i onda može, razume se, učiniti nešto što bi moglo da dovede do ličnoga režima i propusti izvesne stvari da optuži a izvesne stvari da optuži, ako bi nalazio da treba optužiti.

Tako isto, gospodo, mi se ne slažemo, da je potreban ovoliki broj poslanika za podnešenje optužbe. Ovde se traži po ovome projektu 50 poslanika, a po starome Poslovníku bilo je, da su 20 narodnih poslanika mogli podneti optužbu, a sada u ovome projektu traži se 50 poslanika.

Gospodo, vidi se, da se tu beži od principa odgovornosti. U svim slučajevima ovaj zakon tako je predložen, da kad treba činiti predlog za optuženje i kad treba u Skupštini rešavati, da li da se ministar daje pod sud ili ne, takvi su propisi uneseni, da se otežava Narodnoj Skupštini i narodu u opšte, da može činiti svoje pravo optuženja ministra. Jer, pretpostavite Vi: za ovo samo optuženje jednog ministra traži se 50 poslanika! Kad jedan zakonski predlog može da čini manji broj poslanika a za optuženje ministar traži se veći broj, onda se stavlja ministar nad zakon. To znači, da je ministarova ličnost jača od zakona, a to ne bi trebalo da bude. Očito se vidi, da ovaj zakon ide da zaštiti ministre, a ne da zaštiti državu, narod i državne interese. To se vidi i iz ovoga, što tu postoji jedno naročito povlašćenje. Gospodin izvestilac na kraju svoga govora poziva se i na to povlašćenje ministara, po kom se za njegovo pomilovanje sada najedamput dozvoljava, da može da rešava Narodna Skupština kao god i za obična rešavanja; da se tu ne postavljaju nikakvi uslovi i ne traži se drugi i veći kvorum nego za obično rešavanje u skupštini. Zašto se onda sada to čini? Prema svemu vidi se, da je ceo ovaj zakon izradjen samo da zaštiti ministre. Zato ovaj zakon ne bi mogao nikako da se nazove zakon o ministarskoj odgovornosti, nego zakon o ministarskoj neodgovornosti. Zato, jer odgovornosti za ministre po ovom zakonu neće biti, mi ćemo i u načelu glasati protiv ovoga zakona.

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović**: Ima reč g. ministar.

Ministar za izjednačenje zakona **Marko Trifković**: Gospodo, ja ću biti vrlo kratak i odgovoriću samo na dve primedbe gospodina Šimraka i g. Lazića.

Gospodin Šimrak u svom govoru pravi primedbu na prvi član, koji glasi: »Ministri su odgovorni Kralju i Narodnoj Skupštini. Kralj i Narodna Skupština mogu optužiti ministre za povredu Ustava i zemaljskih zakona učinjenih u vršenju službene dužnosti«. Gospodin Šimrak misli, da to nije dovoljno i traži, da se metne odredba, da oni odgovaraju i za povredu državnih interesa. Ja mislim, da je ovde dovoljno rečeno i da se tu podrazumevaju državni interesi, jer čim ministar povredi Ustav i državni zakon, on je time samim povredio i državni interes. Nema državnog interesa izvan Ustava i izvan državnih zakona! Gospodin Šimrak je pokušao da navede jedan

primer, iz kojeg bi izašlo kao da ministar može da povredi državni interes, a da u samoj stvari nije povredio ni Ustav ni zakon. On za to navodi primer zaključenja zajma. Ja nisam dobro razumeo gosp. Šimraka, da li je on mislio, da ministar zaključuje zajam mimo odobrenja Skupštine ili sa odobrenjem Skupštine. Ako je g. Šimrak mislio ono prvo, da ministar zaključuje zajam mimo odobrenja Skupštine, onda je to i povreda Ustava i povreda zakona, i taj zajam može biti najkorisniji po državu, ministar će ipak odgovarati. A ako je mislio, da ministar zaključuje neki zajam sa odobrenjem Narodne Skupštine, onda ja mislim, da tu ministar ne može da odgovara.

Ministar izlazi pred Narodnu Skupštinu i kaže: »Gospodo narodni poslanici, država ima preku i neodložnu potrebu da zaključi jedan zajam. Ta se potreba sastoji u ovome i u ovome. Ja pred vas iznosim ovaj zakonski projekat u kome se zaključuje zajam«. On može kazati, da je taj zajam vrlo povoljan, vrlo koristan, jer u danom momentu ne bi mogao da se dobije bolji; a može biti da taj zajam nije baš tako dobar, može biti da nije tako koristan. To može biti. Ali, gospodo, tu je celokupna Narodna Skupština, tu su stručnjaci u Narodnoj Skupštini, tu je opozicija u Narodnoj Skupštini i onda će se taj zakonski projekat pretresati i diskutovati i ako Narodna Skupština usvoji razloge ministre i izglasa taj zajam i nadje, da to državni interesi traže, onda ja ne vidim, zašto bi trebalo, da u zakon o ministarskoj odgovornosti udje i takva jedna odredba, po kojoj bi se davala mogućnost opoziciji, da podnese optužbu protiv ministra, opoziciji, koja je glasala protiv zaključenja zajma, jer je za to opozicija, da glasa protiv, — naravno, ona ne mora baš uvek da glasa protiv, ali u većini slučajeva ona glasa protiv — i onda bi ta opozicija, koja je glasala protiv zato, što nalazi, da je to protivno državnim interesima, bila pozvana tim samim, da podnese optužbu protivu toga ministra. I onda je, gospodo, pitanje: da li bi na taj način bili zaštićeni državni interesi; jer, podnoseći optužbu protiv toga ministra, odnosi se u Narodnoj Skupštini zaoštravaju, a oni treba da se ublažuju. U tom slučaju dolazilo bi do najrazličnijih sukoba i onaj ministar, koji je pozvan da svršava državne poslove, naslanjajući se na poverenje većine, on bi jednako morao da gleda, da se brani od opozicije. Ja mislim, da to ne bi bila zaštita državnih interesa, nego nalazim, da bi to bila povreda državnih interesa.

G. Šimrak je rekao: zašto to da Kralj sam, jedini može da optuži Ministre, a traži se, veli, dve trećine narodnih poslanika, da mogu optužiti ministra. Ja mislim, da je on to pogrešno rekao, da traži dve trećine, da ga mogu optužiti. Traži se pedeset poslanika za optužbu. Da se potpiše optužba ministra, potrebno je pedeset poslanika. A što se traže one dve trećine poslanika, od čega se plaše g. Šimrak i g. Lazić, to je, gospodo, u Ustavu rečeno. To je rečeno u Ustavu. Mi smo, gospodo, trebali onda na to skretati pažnju. Onda smo trebali gledati, da ta odredba ne udje u Ustav, ako je ona štetna. (**Vojislav Lazić**: Mi smo onda skretali pažnju Vama, g. Ministre!) Jest, g. Laziću, Vi ste skretali pažnju, ali vidite li g. Laziću, kao što sam vam ja u Ustavnom Odboru izišao u susret u puno i puno slučajeva, verujte mi, da bih Vam možda — ne tvrdim sigurno, ali da bih Vam može biti izišao i u tom pogledu na susret, da ste vi obećali, da ćete glasati za Ustav. Vi ste neprestano tražili koncesije, a ništa niste davali. E, ne može tako, gospodo. Ali to, što se traže dve trećine,

nije tako opasno i tako strašno, niti je to tako nemoguće, da bi zbog toga ovaj zakon trebalo nazvati zakonom o ministarskoj neodgovornosti. To bi, gospodo, moglo da bude opasno onda, kad bi Narodnu Skupštinu odnekud postavljala vlada, ili bar kad bi jedan deo njen postavljala vlada. Onda bi to, gospodo, moglo da bude opasno. Ali kad narodne poslanike bira narod, gde je opšte pravo glasa, gde je tajno glasanje, gde je pravo glasa jednako i neposredno, onda, gospodo, nema opasnosti. Ovim se ide samo na to, da se zaštite veliki i krupni državni interesi a nikako pojedini Ministri. Jer izgleda mi, da se zaboravilo, da Ministri nisu neki obični službenici; zaboravilo se, da su Ministri najveći službenici u državi; zaboravilo se, da je Ministrima povereno otpravljanje najvećih i najvažnijih državnih poslova; zaboravilo se da Ministri ne dolaze na te položaje što ih postavlja, recimo; proizvoljno Kralj, ili što dolaze samovoljno. Njih, gospodo, na te položaje dovodi poverenje većine parlamenta. Kad tako stvar stoji, onda ne treba, gospodo, kad se govori o Ministrima, neprestano žaliti; što već nemamo nekoliko Ministra osudjenih. (**Vojislav Lazić:** Razume se, da moramo žaliti.) Vidite, vi žalite, ali verujte time činite štetu državi. Po državu nije korisno, da bude neko osudjen samo zato, što je Ministar. Da neko bude osudjen, potrebno je, da je dve trećine poslanika ubedjeno, da je on učinio štetu državi, a nije nikako dovoljno, da polovina više jedan bude u to ubedjena. (Glasovi: Da se donese zakon.) Jeste, da se donese zakon, to je dovoljno, ali da se jedan čovek, u čijim je rukama u najsudbunosnijim momentima stajala cela država, da toga čoveka, što ima lične ili partijske animoznosti ili neke druge animoznosti, gledaju da izvuku na optuženičku klupu sa polovinom više jedan, to nije dovoljno. Ako je on učinio krivicu, koja toliko vredja državne interese, naći će se uvek dve trećine poslanika i on će otići pod sud i biti sudjen.

Traži se dve trećine narodnih poslanika, pa da bude osudjen, g. Lazić naročito na to poentira glasom i tvrdi, da je to Ministarska neodgovornost i da je to kao neka privilegija Ministrima. To nije dato u interesu Ministara, nego u interesu velikih i krupnih državnih poslova, jer da je to lična privilegija, pitam ja vas, zašto je to dato sudijama, koji poslove mnogo manje važnosti otpravljaju, pa vidite, ni sudiju ne može optužiti građanin, dotle dok god o tome ne da mišljenje viši sud. To nije privilegija sudijama, nego privilegija zadatku njegovoga rada, da može mirno da otpravlja svoje poslove. Svakoga dana po neko mora da bude nezadovoljan, jer se dnevno raspravi po toliko stvari. Ako je građanski spor, tuženi mora da bude nezadovoljan. (**Vojislav Lazić:** Ima pravo na žalbu.) Imate i vi, imate kratka pitanja, imate interpelacije, imate štampu, u kojoj izlaze stvari, koje ne bi trebale nikada da izadju. Jeste, imate sve to, ali su uvek Ministri u nas, kad rade, nesavesni i nepošteni i to samo zato, što su Ministri, a sutra, kad sadje sa Ministarske stolice, svako mu odmah prilazi i kaže: baš si bio valjan i savestan.

G. Laziću još jednu reč. G. Lazić kaže kako je ovaj zakon nazadniji od srbijanskoga zakona, jer je tamo bilo 20 poslanika, da optuže Ministra, a sada se traži 50 poslanika. Gospodo i to nije tačno. Po srbijanskom zakonu tražilo se 20 poslanika, a zašto? Zato, što je onda i Skupština brojala mnogo manji broj narodnih poslanika, a danas opet Skupština broji mnogo veći broj poslanika i sasvim je prirodno,

da se taj broj poveća. Ja mislim, da je to i za g. Lazića jasno i da je to g. Lazić kazao samo zato, što je osetio, da ono što je kazao nije dovoljno jako, pa veli: daj da naredjam još štogod da izgleda što jače. (**Vojislav Lazić:** Ja bih bio za 10 poslanika i idem još i dalje, da svaki građanin može da tuži sudu Ministra.)

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović:** Reč ima g. Šimrak radi ličnog obaveštenja.

Dr. **Janko Šimrak:** Ja sam stavio nekoliko skromnih primedaba i ja sam držao, da će g. Ministar bar onu najvažniju, t. j. dodatak, da su Ministri odgovorni za državne interese, uzeti u obzir. Medjutim u mesto da gospodin Ministar stvar principijelno tretira, on se oborio na jedan moj slučaj u govoru, t. j. na zaključenje zajma u Srbiji. Ja sam kazao, može se dogoditi, da jedno Ministarstvo ili Ministar Finansija zaključi jedan zajam.

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović:** G. poslanice, vi nemate pravo na polemiku, nego samo možete ispraviti ono, što je g. Ministar krivo shvatio u vašem govoru.

Dr. **Janko Šimrak:** Ja onda ne mogu ništa govoriti na lično obaveštenje.

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović:** Vi ne možete polemisati. Možete samo da ispravite ono, što je g. Ministar krivo shvatio.

Dr. **Janko Šimrak:** Pa ja to i hoću da dokažem, da je krivo shvatio. Vlada će ovu stvar izneti pred Parlamentat, a mi znamo kako to dolazi pred Parlamentat. Vlada će bez Parlamenta zaključiti ovaj zajam i Parlamentat će biti samo jedna mašina, koja će to odglasati. Ali da dokažem g. Ministru za Konstituantu, a on se vrlo dobro seća iz političke povjesti Srbije, kako je radikalna stranka u svoje doba radi jednoga finansijskoga aranžmana, koji je bio sklopljen od Austro-nemačkih banaka, tražila, da se Ministri radi ovoga stave pod optužbu. Koje je to Ministarstvo bilo, ja mogu da dokažem. I ako u srpskom Ustavu nije stajalo, da Ministri odgovaraju i za slučajeve gde su povredili državne interese, baš je radikalna stranka tražila, da se ti Ministri, koji su sklopili zajam stave pod optužbu. Tačno je ovako, kako sam ja kazao i zato se ja čudim, kako je mogao g. Ministar da ustaje protiv mene, kad ja govorim ovde o jednom konkretnom slučaju.

Sada što se tiče Kralja, g. Ministar nije ništa oborio i prema tome ja nemam da se branim. On je samo kazao, da ima da se ostané pri starom, t. j. da se možemo približiti jednom ličnom režimu. U drugim stvarima, budući nije ništa bilo važno, nemam šta da kažem.

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović:** Reč ima g. Ministar za Izjednačenje Zakona.

Ministar za Izjednačenje Zakona **Marko Trifković:** Ja mislim, da ni g. Šimrak a ni g. Hohnjec neće zameriti, što hoću da ispravim jednu stvar. Radikalna stranka nije tražila optužbu Vlade, koja je zaključila zajam, a mi smo kao radikali bili protiv toga zajma i glasali smo protiv njega i radili protiv njega, ali nismo tražili optužbe one Vlade, jer smo nalazili, da je Vlada radila kako je mislila, da je dobro, a ona je za to imala i većinu. Nego zbog toga smo tražili optužbu Vlade što je produžila jedan međunarodni ugovor bez odobrenja Narodne Skupštine i našli smo, da je to povreda Ustava, pa smo zbog toga tražili optužbu te Vlade i tražili smo optužbu zbog

povrede izbornog zakona, a ne zbog zajma. (Dr. **Janko Šimrak**: A glavna stvar je bila zajam!)

Još imam jednu ispravku da učinim. Gospodin Šimrak napomenuo je vožda Karagjorgja i njegov lični režim. Gospodo, on nije bio ni ustavan ni parlamentaran vladalac, nego samo vožd, kako mu samo ime kaže, komandant koji je bio neprestano u ratu, pa je morala biti pokornost i disciplina, a vi ste čuli, da ni u svim vojskama, ni republikanskim ni u parlamentarnim nigde nema dvojice da su jednaki, nego je uvek jedan stariji, a drugi mladji.

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović**: Reč ima g. Hohnjec.

Dr. **Josip Hohnjec**: Sistem odgovornosti, ki se je udomačil v naši državi, ne odgovarja načelom duha demokracije. Demokracija zahteva odgovornost proti narodu in njegovim izvoljenim zastopnikom. To se pa s tem zakonom — kakor tudi s prejšnjimi — izbegava.

Mi smo morali ob priliki, ko se je ustvarjal zakon o splošni upravi, konstatirati žalostno dejstvo, da se v tem zakonu statuirala odgovornost velikega župana kot nosilca državne uprave v oblasti samo proti ministrskemu svetu, ne pa proti narodu, ki je izbral svoje zastopnike ter jih poslal v oblastno skupščino. Ta veliki gospod — veliki župan — je popolnoma neodgovoren narodu. On se postavlja brez vednosti naroda, narod nima pri tem govoriti niti besede. Veliki župan vodi upravo v oblasti in pokrajini kakor hoče ter odgovarja samo ministrstvu; narod in njegovi zastopniki pri tem nimajo niti besede. Niti o tem se ne sme voditi debata v oblastni skupščini, kako se vodi državna uprava v pokrajini. In če gospodje pravijo: »Saj je odgovoren ministrstvu v Belgradu«, potem, gospodje, velja prislovica: Belgrad daleko, a Bog visoko — oni gospod veliki župan in njegovi uradniki pa bodo vodili državno upravo, kakor bodo sami hoteli.

Gospodje! Dalje moram konstatirati tole: da se pri nas vpraša, kadar izbiže na dan kaka afera — in afer smo imeli že polno v zgodovini naše mlade države in belgrajsko časopisje je prinašalo te afere kar številko za številko — kaj se je zgodilo okrivljenim? Ali so bile te afere preiskane, kakor je potrebno? Vitezi teh afer so bili v prijetnem položaju, da so se zatekli k svojim strankarskim prijateljem. Ko jih je zaslial politični klub, je delal tako kakor tisti izpovednik, ki takoj, komaj sliši greh, dvigne roko: Ego te absolvo — odpuščeni su ti vsi tvoji grehi, ker si dober strankar. Tako se je dogajalo do sedaj. Mi smo imeli dostikrat priliko gledati, da se prakticira pri nas odgovornost samo pod vidikom strankarske pripadnosti. Radi tega je v državi toliko korupcije in toliko nezadovoljstva. (Klici: »Tako je!«) Ščitijo se uradniki, ščitijo se ministri samo radi tega, ker pripadajo tej ali drugi stranki. Ne gleda se na to, ali se dela državi škoda. Pri nas ni več glavno načelo: Suprema lex esto salus reipublicae, marveč: Salus fractionis sive radicalis sive democraticae etc. suprema lex esto.

Navedem Vam samo en slučaj. Neki gospod polkovnik — ime mu je Vašič — je bil poslan na Dunaj za nabavke in uradniki drugega ministrstva so konstatirali, da je ta gospod hotel oškodovati našo državo za milijone. O tem se je vse polno pisalo. Ali je bila ta stvar preiskana, kakor bi bilo potrebno? Mi smo čuli, da je bil izmenjen preiskovalni sodnik. Kaj se je zgodilo z gospodom Vašičem? Ali še nosi svojo oficirsko uniformo? Ali je nedolžen ali ni nedolžen?

Ali je bil kaznovan? Mi ne vemo ničesar. Interpeliral sem o tem v finančnem odboru prejšnjega vojnega ministra; ta mi je odgovoril, da ne more sedaj o stvari ničesar reči. Do sedaj javnost o tem sploh še ni izvedela ničesar določnega. Dolžnost tistih, ki nosijo odgovornost, je, da preiščejo take stvari. To je njihova dolžnost; ni treba, da stojijo vedno za takimi aferami kaki poslanci in zahtevajo, da se pozovejo oni gospodje na odgovornost. To je dolžnost ministra in onih, ki vodijo upravo. (Dr. **Janko Šimrak**: Pa tako se je radilo i u poznatoj dubrovnickoj aferi, koju je izveo pred parlament g. Gjonović.)

Ne morem misliti, da bi se po tem zakonu, o katerem sedaj razpravljamo in za katerega morajo gospodje od večine glasovati, ta stvar izpremenila. Odgovornost se bo pri nas vedno prakticirala pod vidikom strankarstva. Dokaz za to vidimo v tem novem zakonu. Ta zakon zahteva kvalificirano večino za to, da se minister obtoži. Najprej zahteva čl. 8. predloženega zakona, da mora predložiti predlog za obtožbo ministru 50 poslancev. To je šestina dosedanje naše zbornice. Prihodnja zbornica ne bo imela toliko poslancev. Takrat bo 50 poslancev lahko tvorilo že četrtino zbornice. Nato se bo sestavil preiskovalni odbor, ki bo štel 12 članov. Kak kворum se zahteva za ta odbor? Ne navaden kворum, kakor za vse druge odbore, ampak ta preiskovalni odbor more vršiti svojo nalogo samo takrat, če je prisotnih najmanj 7 članov — torej zopet kvalificiran kворum.

In dalje! Ako naj ima mesto obtožbi, morate zato glasovati dve tretjini poslancev. Pri tej priliki moram konstatirati: za ustavo ni bila potrebna kvalificirana večina, čeprav je to zahteval krfski pakt in čeprav so to zahtevali dogovori in obljube ob priliki našega ujedinjenja, ki so določali kvalificirano večino brez majorizacije. To se ni držalo. Ustava je bila izglasovana s 13 glasovi večine. Sedaj pa, ko gre za izročitev ministrov, se zahteva dvetretjinska večina.

Gospod minister za konstituinto je prej rekel, da je minister velika osebnost, ki zavzema velevažno mesto in mora vršiti najvažnejše posle. Iz tega je on izvajal, da ga mora ščititi dvetretjinska večina. Te konkluzije jaz ne morem priznavati. To stališče je popolnoma krivo. Edino prava konkluzija je tale: ker je minister tako važna oseba in ker zavzema tako odgovornosti polno mesto, se ne sme njegova odgovornost staviti pod zaščito dvetretjinske večine, ampak bi morala zadoščati navadna večina. To bi bila prava logična konkluzija. Sedaj si pa predstavljajmo, kako bo mogoče staviti ministra pod obtožbo! Njegovo Veličanstvo gospod minister pri nas ne bo obtožen, ker se zato ne bo dobila dvetretjinska večina v parlamentu. Njegovo Veličanstvo gospod minister bo ostal brez obtožbe. Tako bo stvar izgledala v praksi. Zato bi se moral ta zakon imenovati zakon o zaščiti ministrov.

Iz teh razlogov ne morem glasovati za predloženi zakon. Razlogi so stvarni, ne samo opozicionalni. Jaz nisem opozicionalac sans phrase, ki bi bil nedostopen za stvarne razloge. Obrazložil sem stvarne razloge, ki nas silijo k temu, da glasujemo proti zakonskemu načrtu.

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović**: Ima reč gospodin Etbín Kristan.

Etbín Kristan: Gospodo moja! I posle spretnog govora gospodina Ministra, ja moram da ostanem pri

svojoj odluci i da glasam protivu ovoga zakona, jer je posve isključeno, da bi većina ove Skupštine ovom prigodom promenila Ustav. Ustav kakav jeste u odredbama o Ministarskoj odgovornosti prejudicira i zakonu o ministarskoj odgovornosti, tako će ovaj ne može da bude dobar. Čini mi se, da je glavna smetnja svoj dobroti ovoga zakona u odredbi, kojom se traži dve trećine za optužbu Ministra.

S druge strane ulazi u ovaj zakon jedna povlastica, koja se dala Vladaocu sasvim u suprotnosti sa svima propisima, po kojima Skupština može podnositi optužbu. Ja, gospodo, ne spadam među one, koji bi hteli svakoga dana videti jednoga ministra na optuženičkoj klupi. Ja i ne držim, da je za jednu zemlju dobro, ako se iz zlih namera ili iz podloga parti-zanstva navaljuje na ministre svakoga dana i predlaže optužbe, jer time se jedna ozbiljna stvar diskreditira. Ministarsko zvanje toliko je važno, da mora biti odgovorno i da mora biti ta odgovornost statuirana za sve one slučajeve, za koje bi država mogla da ima štete. Ovaj zakon ne ide za tim, da se statuiraju ta odgovornost, nego da se ta odgovornost što više eliminiše. Početak je već sa onom odredbom, koja traži 50 potpisa, da se podnese optužba. Gospoda pripovedaju kako je ova skupština mnogo veća od ranije srpske skupštine. To je lepo, ali ima slučajeva, u kojima se ne mogu glasovi za pojedine slučajeve relativno povećavati prema tome, kako se broj jednoga zboru povećao. I to važi za ovaj slučaj. Gospodo, u svakome slučaju je broj 50 veliki broj. Između 150 ili između 450 uvek je jedan veliki broj. Većina je pristala na to, da bude glasanje o ministarskoj optužbi tajno. To je jedino što može da se primi. Ne može biti javno glasanje o jednoj stvari, o kojoj bi kod javnog glasanja mogli partijski interesi da odlučuju, lični interesi da odlučuju itd. Ali, gospodo, kad vi sada tražite 50 potpisa za predlog po optužbi, onda ste vi tajnost toga glasanja već unapred okrnjili, jer je već 50 poslanika unapred moralo reći svoje mišljenje. To je po prilici onako kao što vlada predlaže sada jedan zakon o izborima i traži 500 potpisa za jednu kandidaciju. Nije trebalo ništa drugo nego reći, da moraju da potpišu svi oni, koji će glasati za kandidaciju. 50 je veliki broj i time je tajnost glasanja okrnjena. Time je već ova ministarska odgovornost donekle neću reći eliminirana, ali veoma reducirana. Sad, gospodo, ceo taj postupak, koji se ovim zakonom traži, prilično je komplikovan, a u tim komplikacijama, opet je odgovornost ministara reducirana. U svima odborima mi znademo kakav je kvorum. U onome odboru, koji imade rešavati o predlogu po optužbi, ovde je utvrđen jedan poseban, jedan povećani kvorum, koji opet može da od cele optužbe načini jednu farsu, jer se može jednostavnom opstrukcijom kvoruma sprečiti, da dodje optužba do rešenja i ako opet optužba prodje i tu farsu, onda se, gospodo, traži $\frac{2}{3}$ glasova da se ministar zbilja stavi pod optužbu. Ja ne idem tako daleko, da bih rekao, to je jedna posve nemoguća stvar. U teoriji je to moguće, ali, gospodo, u praksi to će vrlo retko biti moguće. Bilo bi moguće u jednome slučaju, koji se meni ne čini da bi bio sretan po zemlju i to da jedna skupština dodje po svojem novom sastavu posve različna od predjašnje skupštine i da sad svoju novu većinu upotrebi za to, da predjašnje ministre stavi pod optužbu. Gospodo, ja ne velim, da bi takva optužba morala biti nepravedna, ali ja držim, da bi bila velika opa-

snost u tome, ako se odredbama ovoga zakona provocira takova mogućnost. Mi znademo, da su ljudi — ljudi, da od njih ne možete očekivati, da budu bozi; i ako Vi ovde činite jednoj opoziciji ili strankama, koje i ne moraju biti u opoziciji, jer napokon može biti stranaka, koje podupiru vladu, pa bi ipak mogle paziti na to, da se jedan ili drugi ministar pozovu na odgovornost i ako Vi njima činite takve poteškoće, onda bi se moglo desiti, da se cela politika jedne zemlje stavi na to pitanje, da li će se jedna vlada optužiti ili ne. Gospodo, to nebi bilo sretno, jer imade u zemlji ipak drugih interesa van ovih i moglo bi se onda desiti, da se poradi te stvari zanemaruju i drugi krupniji interesi.

Gospodin Ministar govorio je o tome, kako je dovoljno predviđeno, da odgovara ministar za sve ono, zašto se on može da pozove na odgovornost. On je možda bio sretan u primeru, koji je dao bio sa zajnom onako, kako je on tu stvar tumačio. Ali, gospodo, usprkos tome on mene nije mogao da ubedi, da ovaj zakon zbilja stavlja pod odgovornost sve ono, što bi ministri mogli da učine zlo po zemlju. Ja se sećam na primer, da imade u našem Ustavu jedna odredba o t. zv. strogo-političkim ugovorima državnim. Takvi ugovori, gospodo, mogu biti od najveće štete po zemlju. Oni mogu da provociraju ratove, oni mogu da bace zemlju u svakojake nesreće. Kralj je onaj, koji imade pravo da takve političke ugovore stvara bez odobrenja Narodne Skupštine. Tu nije pogažen zakon, tu nije pogažen Ustav, ali su pogaženi krupni interesi zemlje. Vi po ovome zakonu ne možete da pozovete ni jednoga Ministra na odgovornost. G. Ministar nije bio toliko sretan da bi bio oborio ono, što se od strane opozicije u tome pravcu iznosi.

Sad, gospodo, imadete optužbu od strane Kralja. Ja sam baš poradi toga u velikoj meri protivu ovoga zakona, jer mi to prilično miriše po apsolutizmu. Kralj u ovoj zemlji imao bi da bude jedan neodgovorni činilac, on lično ne odgovara, on ima pravo, da zove na odgovornost po svojoj ličnoj volji, koga on hoće i kako on hoće. Za to nema zapreke, Vi ste u Skupštini zabarikadirali Ministarsku optužbu na sve moguće i nemoguće načine. Kralj, neodgovoran čovek, o kom ste u debati o Ustavu pripovedali, da će biti samo jedan reprezentant, izlazi sada da mu otvarate ruke i on da može tužiti i pomilovati, kako ga je volja. Treba samo da se posvadi s jednim Ministrom, pa će ga onda tužiti; treba samo da mu se ne svidjaju njegovi brkovi, pa će da ga stavi pod sud. Gospodo, ja verujem, da može biti sudija neovisnih, ali opet verujem, da i sudija nije ništa drugo nego čovek. Znam, da će biti i za sud prilično velika razlika, ako će jedan Ministar biti poslan pred taj sud od Narodne Skupštine ili od Kralja. Za Ministra, koga je tužila Narodna Skupština, taj je sud jedna velika garancija i već poradi toga, što Ministar ne će odgovarati Skupštini samoj, nego što će mu suditi Državni Sud, već je poradi toga neopravdano što se traže tolike garancije od strane Skupštine, n. pr. $\frac{2}{3}$ većina. Skupština samo zaključuje, da li se Ministar predaje sudu ili ne, a sud će mu suditi. Gospodo, ako ga Kralj postavi pred sud, — ljudi su ljudi, a i sudije su ljudi, — sudije će u tom slučaju tretirati optužbu prilično drugojačije, nego ako dodje optužba od Skupštine. To je jedna razlika, kojoj se pomoći ne može. Ja bih bio za to, da Kralj bude zbilja jedno neodgovorno reprezentativno lice, ako već mislimo, da bez Kralja ne možemo biti. Ako je

to samo jedna forma, jedna reprezentacija, treba da budete dosledni tome. Ako Kralj mora da ostane izvan partijskog i izvan političkog života, onda mu uopšte ne bi smeli dati to pravo, da on optužuje. Napokon, ako on ima razloga, ako drži, da ima razloga da jednoga Ministra stavi pred sud, on ima puteva, on ima svoju Vladu i putem Vlade može se pobrinuti, da taj predlog dodje pred Skupštinu, putem one većine, koja je tu Vladu sastavila. Ali Kralj u interesu vašem, u interesu monarhizma ne bi smeo imati jedan takav privilegij. Gospodo, kad bih ja bio republikanac samo za zabavu, ako bih ja bio za to, da se jedan princip ruši pošto po to, ja bih vam želio, da Kralju dajete ne samo tu povlasticu, nego još i nekoliko drugih, jer bi to princip monarhizma najviše kompromitiralo. Ali, gospodo, ne radi se tu o takvoj faksiornoj politici, nego se radi o samoj stvari i zato držim, da bi vi sami trebali eliminirati takove mogućnosti. Ja nemam namere, da ulazim u ovoj debati u sve detalje, biće za to prilike u specijalnoj debati, ali držim, da su ovi momenti dovoljno krupni, da obrazložim, zašto moram da glasujem protiv.

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović**: Reč ima Ljuba Jovanović.

Ljuba Jovanović: Gospodo, ovde je mnogo govoreno, ali mi možemo sve primedbe, koje su pale, podeliti u dve grupe. Jedne su primedbe tako generalne, da pre liče na jednu generalnu debatu o budžetu ili na kakvu skupštinsku debatu o adresi Kralju, a druge se tiču samoga ovog zakonskog projekta. Naravno, po mome shvatanju, onim prvim primedbama nije bilo mesta u ovoj debati i zato, što im nije bilo mesta, smatram, da bi neumesno bilo na njima i da odgovaram. Razume se, da svaki poslanik sa svoga gledišta govori ono, što misli, da je povodom jednoga predmeta, koji je na dnevnom redu, ali držim, da mi se neće zameriti, što ću se u ovom govoru ograničiti samo na ovo, što je na dnevnom redu.

Reč je o ministarskoj odgovornosti. Kaže se, da ministri ne odgovaraju za povredu državnih interesa pa i onda, kada njihov rad odgovara Ustavu i zakonu. Kaže se, da Ministar treba da odgovara i za ono, što bi uradio sa odobrenjem Narodne Skupštine, jer n. pr. za objavu rata ministri treba da imaju pristanak Narodne Skupštine. Ako se zaključni zajam, onda opet po Ustavu treba zakonom da se omogući jedan postupak, sa kojim bi se Narodna Skupština potpuno solidarizovala, a da ministri budu samo izvršiozi zakonodavne volje Skupštine. Meni je sada, gospodo, nejasno, nisam čuo razloge, da ministri odgovaraju i za ono što uradi Skupština. (**Vojislav Lazić**: A tajni ugovori?) O tajnim ugovorima nije bilo reči. Neka gospoda i to navedu pa možemo onda i o tome govoriti. (**Vojislav Lazić**: Govorio je o tome g. Kristan.) Izvinite, može biti da je g. Kristan govorio, ali po našoj rdjavoj navici, da se često upada u reč, ja nisam dobro čuo g. Kristana.

Mi, gospodo, moramo specifično obeležiti i jasno predvideti sve takve slučajeve. Uzmimo na pr. objavu rata. Bude rat i svrši se rdjavo. Rat bude objavljen, rećimo onda, kad ga je može biti ceo narod hteo za oslobodjenje braće, pa posle neuspeha nastane jedna depresija i sada treba ministri da idu na sud! Za mene nije pravo da u takom slučaju treba ministri da odgovaraju zbog nesreća, koje bi zemlju mogle zadesiti sticajem međunarodnih prilika, zbog ratnih događaja i drugih uzroka kojih može biti mnogo u ratu. I zato, gospodo, ako se ne bi iznelo štogod

konkretno i ako se ne bi bolje obrazložilo kao dopuna ovome, što vlada i pododbor predlažu, ja mislim, da preko ovoga što sam sada čuo, možemo preći.

Druga glavna zamerka tiče se, gospodo, onih odredaba ovog zakona, gde zakon ne kaže ništa, nego ponavlja ono, što je Ustav propisao. I, gospodo, kad se to zamera sa strane onih, koji su odlučno protivni ovome Ustavu, to mi je, gospodo, i pojmljivo. Ali kad se to zamera i sa strane onih, koji ne kažu da nisu protivni ovome Ustavu, sadašnjem stanju i ovakvom sklopu države, to mi je onda prilično nerazumljivo. Mi, gospodo, po Ustavu moramo raditi i donositi zakone. Drukčije ne može, ne samo ne može biti, nego i ne bi bilo dobro. Po našem Ustavu ministri su odgovorni Kralju i Skupštini i kao posledica toga dolazi druga ustavna odredba, da ministre može optužiti i Kralj i Skupština. To je, gospodo, za nas obavezna odredba ustavna i mi po njoj moramo postupati. Ali nije samo to, gospodo, nego, po mome uverenju, te su odredbe potpuno dobre. Ne može, gospodo, biti parlamentarnog sistema kakav je kod nas, sistema parlamentarne ustavne monarhije, a da ministar ne bude odgovoran i drugom ustavnim činioću a ne samo skupštini. To izlazi, gospodo, iz samoga pojma, da je naša država, ovakva kakva je, stvorena i Ustavom i istorijom i voljom narodnom. Pa kad to stoji, gospodo, onda imamo da ostanemo dosledni i da prema tome radimo.

Ovde je g. izvestilac spomenuo nešto, čime je on može biti naneo neku štetu ovom zakonskom predlogu. On je naime rekao, da je u ovome predlogu uzet za osnovu zakon o ministarskoj odgovornosti Kraljevine Srbije. Ja, potvrđujući da je to tako, moram kazati, da sâm taj fakt treba donekle da ulije poverenje prema ovome zakonu. Gospoda, koja znaju kako je u Srbiji bilo, oni znaju vrlo dobro, da je u našoj zemlji bilo jedno stanje političkih sloboda, da su pojedini zakoni i pojedine ustanove medju sobom tako bili povezani i činili do izvesne mere jednu harmoničnu celinu, u kojoj je i ovaj zakonski predlog imao svoj deo, da je stvoreno jedno stanje po kome je Srbija medju drugim državama i bližim i daljim bila poznata kao zemlja razvijenih i obezbedjenih građanskih sloboda, a poznato je, da su joj te slobode i digle ugled u našem narodu i stvorile je Pijemontom na Slovenskom Južgu. I kada mi, gospodo, nastavljamo te srpske tradicije, ja mislim, da stojimo, mogu da kažem, na nepokolebljivoj bazi i u isto vreme imamo jedno jemstvo, da tako radeći nećemo pogrešiti.

Sada, gospodo, mi bismo se mogli zapitati — dopustite mi da kažem i ovo, — da li te slobode Srbije, da li one nisu male za svu našu braću, koji su bili van Srbije. Ja ću odmah odgovoriti, da bismo mogli slobodno reći, da bi one bile male i nedovoljne u slučaju da neki deo našeg zajedničkog naroda oslobođenog predstavlja jednu zemlju, jednu političku organizaciju u ustavnom i političkom pogledu napredniju i slobodniju no što je bila Srbija. Ja ne znam, da je to bilo sa narodom u Crnoj Gori, Makedoniji, Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Dalmaciji, Vojvodini. Gospodo, to dosada nisam nikada čuo. Mi smo, gospodo, čuli, pa možemo i sada čuti, da bi tamo narod mogao biti kulturno napredniji, ili kako hoćete da kažete, ali ne da je u njega bilo većih sloboda. Sada odjedared pretpostaviti i žaliti se, da se zavodi jedno stanje koje nije dovoljno slobodno i da se natura onima, koji nisu imali ni

blizu onoga što je imao slobodni brat, pravo da kažem, ne vidim, da tu može biti nepravde.

Šta više, gospodo, ima drugo nešto. Može da se postavi pitanje: da li za celu našu narodnu zajednicu, u kojoj nismo svi bili dovoljno politički razvijeni, da li nije mnogo, da li nije do izvesnog stepena rizično, kad zavodimo one iste slobode, koji plod sada samo jedan deo naroda uživa? (Žagor i protesti poslanika Jugoslovenskog kluba. — **S. Barić:** Ova državna celina stoji samo na kundacima žandarma. Kad ne bi imali žandarma i kundaka, ne bi imali države. — Kakav je to ton!?) Ja sam onda, gospodo, kad su me gospoda ne samo prekidala nego počela vikati, digao svoj glas. Ja sam mislio, da sam u pravu i da i po Ustavu i po Poslovniku imam pravo da govorim o tome. (Dr. **Janko Šimrak:** To je izazivanje. Mi nismo mislili o tome danas da govorimo. — **Stjepan Barić:** Namećete nam da smo bili robovi.)

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović:** Ja molim gospodu poslanike, da ne upadaju u reč govorniku.

Dr. **Janko Šimrak:** Mi nismo bili robovi, ni hrvatski ni magjarski. Nismo bili nikad robovi! Bio je neko drugi rob!

Ljuba Jovanović: Ja, gospodo, nisam upotrebio reč robovi. Ja tu reč nisam upotrebio. Ne. Ja sam govorio vrlo precizno, da su ostali delovi naše zemlje i naroda manje političkih sloboda imali i da su kod njih političke slobode manje razvijene bile nego li kod naroda u Srbiji, i da prema tome nije sa razlogom i nije opravdana uzbuna kao da im se nešto nazadno onda nameće, kad se izjednačuje stanje u celoj zemlji sa onim, što je bilo u Srbiji, kao da su oni sada u nekakvoj šteti i gubitku. (Dr. **Janko Šimrak:** Ni jedne reči niko danas nije govorio o tome.)

Gospodo, ja imam ovo da izjavim: da ja imam pravo govoriti ono, kako ja nalazim da treba da govorim. Kad bih ja imputirao, da je ko od vas rekao to i to, vi bi imali pravo reći: ja to nisam rekao. Ja raspravljam celu stvar bez obzira na to, da li je ko to rekao ili nije rekao. Gospodin Šimrak je govorio prvi i nikom nije mogao odgovarati.

Ja izlazim neprikriveno i otvoreno. Ja nisam rekao, da je ko bio rob i specijalno nisam mislio, da su gospoda u Hrvatskoj bili robovi. Ja ću šta više kazati, da je medju gospodom u Hrvatskoj, koja su bila sada nezadovoljna, bilo mnogo onih, koji su vladali nad robovima: Jest, gospodo, ipak ja neću sebe varati.

Dr. **Janko Šimrak:** Koji su to bili, koji su vladali robovima?! Ako Vi govorite, da ih je bilo, onda su oni dvadeset godina u Hrvatskoj sjedili sa Heder-varijem.

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović:** Ja ne znam, da li gospoda žele da svojim upadima osujete rad Zakonodavnog Odbora na ovaj način. Ja molim gospodu, da ne upadaju u reč.

Ljuba Jovanović: Sad, gospodo, meni je vrlo žao, što se stvara u Parlamentu i ovde u Zakonodavnom Odboru jedno naročito stanje, a to je, da poslanicima iz većine nije dopušteno da kazuju svoje misli i da se koriste svojim poslaničkim pravom. Ima izvesnih pojedinaca i grupa, i organizovanih političkih grupa, koje sistematski ometaju slobodu iskazivanja misli i kao da sistematski hoće da spreče, da se parlamentarno raspravljaju pitanja, koja su na dnevnom redu. Ja sam, gospodo, najmanje hteo da idem daleko od ovoga što je na dnevnom redu, ali su gospoda dala toliku široku podlogu ovoj diskusiji, to-

liko kritikovali ovaj zakonski predlog, da sam se ja prirodno morao osvrnuti na pravac, kojim je, s jedne strane, ova diskusija vodjena. I sad, ako mi gospoda ne dopuštaju da nastavim, to je druga stvar. Žao mi je što se pokazuje toliko osetljivosti, dok smo mi ipak dosta hladno slušali kako se ovde govori o stvarima iz srpske istorije, koju mi dobro znamo.

Gospodo, govorilo se o ličnom režimu. Pre svega, šta je to lični režim? Lični je režim, kad vladá volja jednoga čoveka neograničena ni Ustavom ni zakonima. To je lični režim i to smo mi imali u Srbiji jedno vreme posle državnih udara Kralja Milana i Kralja Aleksandra i protivu toga mi smo se borili. (Dr. **Janko Šimrak:** Ja sam to i konstatovao!) Ali, gospodo, ovde je spomenut i lični režim Karagjorgjev. Gospodin Trifković je već nešto odgovorio na to, a ja sa svoje strane imam to da dopunim ovim. Bez obzira na to, šta je pisao Nikola Stojanović, Stanoje Stanojević, Stojan Novaković (dr. **Janko Šimrak:** Slobodan Jovanović.) ili Slobodan Jovanović; bez obzira na to, da li su oni kakvi otvoreni ili prikriveni političari, koji su pisali svoje rasprave, — ja to ostavljam na stranu; — ja imam sa svoje strane da utvrdim, što se tiče režima Karagjorgjevićevog, pre svega ovo: da je on bio komandant jedne ustanicke vojske i da je taj isti komandant ustanicke vojske imao uvek o Novoj Godini na okupu jednu Narodnu Skupštinu, kakva je onda bila, koja se sastala i utvrdjivala šta i kako da se radi za godinu dana. Dalje konstatujem, da ova njegova vladavina nije srušena po kakvim njegovim unutrašnjim greškama ili kakvom prevratu iznutra, nego da je srušena jednom velikom silom, silom cele Otomanske Carvine, koja se srušila na njega i razbila ne njega, nego onaj narod, koji se pod njegovim vodstvom borio za svoju slobodu.

A što se tiče sloma režima Kneza Miloša i Kneza Mihajla, dopustite, da vam kažem ovo: Knez Miloš je doista imao lični režim od 1815. do 1838. god., ali je on za sve to vreme svog ličnog režima stajao na svom mestu, nije bio ni malo pokoleban, pa je onda došao onaj t. zv. turski ustav, koji je intrigama izradjen u Carigradu i koji je njemu vezao ruke i, tako vezanih ruku, predao ga u vlast ondašnjim velikašima. To je, gospodo, njega slomilo. To je jedan istorijski fakat, koji je poznat, kao što je poznato i to da je to stanje nasledio i Mihajlo i da je i ono i njega slomilo, pa je to isto slomilo posle i Kneza Aleksandra Karagjorgjevića. Gospoda savetnici, koji su bili nepokretni i kojima se nije moglo suditi bez pristanka porté Sultanove pa ma što učinili, oni su bili ti, koji su slomili ova tri vladaoce, a sve ostalo je bilo samo »garnirung«. Neću da kažem, da njihovom padu nije bilo i drugih razloga spoljne ili unutarne politike, ali kad se govori sa ustavnog gledišta, ovo nije bio lični režim jer ni Knez Miloš od 1815. do 1838. god. ni Knez Mihajlo od 1839. do 1842. god. nisu bili apsolutni vladaoce, niti je njihov lični režim tada vladao, nego su oni, prosto naprosto, bili ustavni vladaoce, koji su bili veoma ograničeni jednom političkom oliharhijom ondašnjom.

Sad, gospodo, da li nam ovo daje prava da te uspomene prenosimo na naš današnji razgovor? Ja mislim, da ovo ne treba ni pitati, ali to nam kazuje, da kad već hoćemo da govorimo jedni o drugima, treba da to činimo sa više pažnje i sa više poznavanja stvari. Ovde je radikalnoj stranci zamereno što ovaj zakon podnosi; dok je ona optuživala Ministre za rdjave zajmove. Ja moram reći, od kada je radikalna

stranka imala parlamentarne snage, da je poznat samo jedan slučaj optužbe Ministara. To je bilo 1893. god., kad je optužen g. Avakumović i njegovi drugovi. Ali Vlada g. Avakumovića nije nikakav zajam zaključila, niti je radi toga bila optužena, nego zbog nečega drugoga, na ime zbog povrede Ustava i nekijih zakona. Ali, gospodo, to pokazuje, da se ovde ne govori sa dovoljno poznavanja, kakog bi u stvari trebalo da bude, pa da možemo tražiti analogije ili pouke iz naše istorije.

Na posletku, gospodo, molim Vas, da mi verujete, ako je ikome iskreno žao, kad se njegove reči mogu protumačiti tako, da su one htele hotiče ili nehotiče da uvrede koji deo našega naroda; da to meni mora biti žao. A ja ću Vam reći i to, da ja na pr. nisam nikada smatrao, da je sramota, što je jedan narod ili jedan deo naroda po sili prilika bio rob. To je nama Srbima istorija bila namenila; te smo mi bili robovi dugo, pa smo i za vreme ovoga krvavoga rata mi robovanje makar i samo faktično a ne pravno iskusili, ali mi smo svesni bili, da smo robovi. Nemojmo, gospodo, ja mislim, činiti vrlo rdjavu uslugu i sadašnjosti i budućnosti, kad nismo svesni onoga, što je u istini s nama bilo i kad na osnovu te nesvesti ili pogrešnoga shvatanja te prošlosti izvodimo pogrešne zaključke. Ima medju nama dobra, koja mi treba da primamo i uzimamo jedan od drugoga. *Suum cuique!* Svakom neka ostane ono, što je kod njega najlepše i najjače, da to na druge prenese. Ali zato je potrebno, da budemo iskreni i u oceni našega rada lojalni. Ja sam se trudio, da to budem, a Vi ćete to oceniti.

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović:** Ima reč g. Gjonović.

Jovan Gjonović: Gospodo, dozvolite, da počnem odande, gde je stao g. Ljuba Jovanović, na ime od one konstatacije, da je bilo u Srbiji više sloboda nego u drugim krajevima, koji danas pripadaju našoj državi; da su zakoni u njoj bili dobri, — da nije bilo dobrih zakona, logično je, da ne bi moglo biti ni sloboda — i da je sloboda ono, što je ojačalo ugled Srbije spolja i njezinu moć iznutra, da je ona učinila, da Srbija bude sposobna da učini jednu veliku stvar, stvar oslobodjenja i ujedinjenja našega naroda. To je savršeno tačno. Bolje rečeno: smatram, da je to tačno. Ali samo kad se pošlo ovim tokom misli, trebalo je poći dalje, pa onda utvrditi i jednu novu istinu, koja je tako isto savršeno tačna, a to je: da je danas u našoj zemlji mnogo manje sloboda nego što je bilo u Srbiji pre rata. Ovo je po mom dubokom uverenju, opet jedna nepobitna istina. To su dve činjenice, koje treba staviti naporedo i o njima naporedo i govoriti. A ovo, gospodo, što imamo danas manje sloboda, došlo je otuda, ne što su poništeni zakoni, koji su bili ranije u Srbiji, jer vidite, ovi zakoni postoje i danas. To je došlo otuda, što je osećanje neodgovornosti zahvatilo ne samo one, koji su došli, nego i one koji su ranije bili ovde. To osećanje neodgovornosti, gospodo, znači, dobrim delom, jašenje na prazninama zakonskim, kako to ranije u Srbiji nije bilo, ili ne bar u dovoljnoj meri. A to je dovelo do toga, da mi danas imamo jedan režim, koji je daleko ispod onoga režima, koji je ranije bio u Srbiji. Stoga vidite, sasvim opravdano mora biti, da se za one zakone, koji su onda bili dobri za Srbiju, teži i traži, da se sada učine još boljima; da se zatvore one praznine, koje su postojale; jednom rečju, da se zakoni, koje mi danas donosimo, učine po mogućnosti najboljima. Prilike su izmenjene, mentalitet naroda

je izmenjen i to najvećim delom, ako ne sasvim, pa zato moramo težiti, da zakone prilagodimo ovim izmenama. Mi to moramo lojalno priznati i mi moramo prema novim prilikama sve zakone preradivati i napraviti takvim, e da se vratimo na onaj dobar put čuvanja interesa narodnih i državnih.

Ja sam, gospodo, mislio, da treba odayde da počne ova diskusija, naročito posle govora g. Ljube Jovanovića.

A sada mi dozvolite, gospodo, da se osvrnem na još nešto, što je g. Ljuba Jovanović pomenuo. Rečeno je i to sasvim s pravom, da ministri ne mogu biti odgovorni za ono, što Skupština reši, što oni provedu kroz Skupštinu. I ja nisam za to, da oni odgovaraju za takve stvari. Ako se n. pr. oglasi rat, onda ga je Skupština oglasila po Ustavu; ako se zaključi zajam, to je Skupština dala za nj svoj votum. Ali ima ona druga stvar, rečena u 79. članu Ustava, da Vlada, odnosno Kralj, može praviti tajne političke aranžmane. Vi znate šta znače takvi politički aranžmani. A znate, da ti aranžmani ne moraju doći pred Skupštinu na odobrenje. To je akt Vladara i Vlade, o kojem narod nezna i ne odlučuje. Da takvi aranžmani mogu doneti neizmerne štete narodu, to vi takodje vrlo dobro znate. Svako, ko se je bavio politikom, zna kakva može biti konzekvencija jednog tajnog ugovora. Ona može biti rat; ili ako ne dovede do rata, može doneti jedno poniženje zemlji, ubiti joj svaki kredit i moralno ju osakatiti. I takva dela, koja su zločina dela po mom shvatanju, ona nisu obuhvaćena ovim zakonom. Zato s pravom reče i g. Jovanović, da potražimo formulu, da je unesemo u zakon, kako veliki interesi naroda i države, koji mogu biti ovakvim aktima povredjeni, ne smeju biti povredjeni, ili barem bez odgovornosti ne.

Mi se, gospodo, ne slažemo sa osnovama, na kojima je izradjen ovaj zakon. Mi smatramo, da se svi zakoni pišu radi toga, da ih poštuju svi građani od vrha do dna. I meni se čini, da je najbolja ograda i najbolje obezbeđenje za svakoga poštovanje zakona, ako se kreće u krugu zakona. U tom slučaju on je van svake odgovornosti, a čim predje taj krug, zakon treba da pogodi bez izuzetka svakoga. Ovaj zakon o ministarskoj odgovornosti nije postavljen na ove osnove. Da je postavljen na ovakve osnove, da i za ministre, kao i za sve druge građane bude najveća granica sam zakon, to bi onda drukčije bio napisan. To se desilo s toga, što se ovi razlozi, koje mi sada iznosimo, nisu hteli u svoje vreme primiti, ili se nisu hteli shvatiti, pa je Ustav drukčije naredio. Smatram, da je ona ustavna odredba o ministarskoj odgovornosti savršeno rdjava. To je, istina, stvar shvatanja. Ja mislim tako i ako vidim, da se drugi s time ne slažu. Hteo sam da to poentiram i da naglasim prvo, da se ne mogu složiti sa osnovama, na kojima je ovaj zakon radjen.

Ne bih hteo da vodim ustavnu diskusiju o ovom pitanju, ali hoću da učinim nekoliko zameraka ovom zakonu ovakav kakav jeste, izjavljujući nanovo, da se ne slažem sa osnovama, na kojima je on izradjen. U ovom zakonu ima jedna čudna linija, iz koje se vidi na koji način i kako se ministri mogu povući na odgovornost. Evo vidite: Kralj ministre izvodi na odgovornost vrlo lako; Narodna Skupština vrlo teško; a narod nikako! Gospodo, meni se čini, da to tako nije dobro. Ja ne mogu da idem uz onu ideologiju, koja tvrdi, da je narod maloletan i da njemu ne treba dati pravo, da može nekoga ministra povući na odgovornost. Mislim dakle, da narod nije malo-

letan. Kad plaća porez, služi vojsku, bira narodne poslanike, vrši sve funkcije, koje mu država nameće, traži se da razumeva i ispunjava zakone, a to znači, da je zreo, s toga držim, da nije maloletan ni onda, kad ima da poziva ministre za njihova rđjava dela, na odgovornost. Vidite, vi niste primili, da može narod direktno tako uraditi.

A sad da vidimo i ovu drugu stvar: Kralj može odmah i neposredno da pozove ministre na odgovornost; Skupština opet, vrlo teško, gotovo ne može. Zašto, gospodo? Ako su Kralj i Skupština dva ravnopravna faktora, onda ste trebali dokazati to i u ovom slučaju. A to biste učinili, kad biste dali pravo i Skupštini, da može pod istim uslovima kao i Kralj optužiti ministre i pozvati ih na odgovornost. Narodu to pravo niste dali, onda dajte ga barem Skupštini; Ali vi niste hteli ni to. Zašto? Mi smo se pitali tako kod ustavne debate o ovom pitanju, pa pitamo se i sada i moramo da se pitamo, ma da znamo da nećemo dobiti nikakav solidan odgovor.

Gospodo, ja neću ponavljati one dobre razloge mojih kolega, da je $\frac{2}{3}$ poslanika teško skrčiti, te da se može ministar optužiti makar da odgovornost njegova traje pet godina nakon onog dela, radi koga se optužuje. Neću o tome da govorim, ali hoću samo da konstatujem fakat, da ministar na ovaj način i po proceduri predviđenoj ovim zakonom može biti povučen na odgovornost samo onda ako je, izvinite za izraz, budala. On treba in flagranti da pogazi jedan zakon, da je to za svakog evidentno, kako bi to obično učinio jedan nezgrapan i prost čovek i da, tek tada, dve trećine Skupštine to vide i da osete svoju sramotu ako ga ne optuže. A vi znate, da ministri nisu baš takve budale, kako se po izvesnim postupcima može misliti i oni će gaziti zakone finije, što znači, da će se vrlo teško dobiti $\frac{2}{3}$ Narodne Skupštine za odluku o njihovom stavljanju pod sud.

Hteo bih još nekoliko reči da progovorim. Meni se čini, da jedan od mojih gg. kolega, predgovornika, reče, da u interesu zemlje mora da se Vlada zaštititi od partizanskih optužba, od partizanskog šikaniranja, na taj način, što će parlamenat moći teže da optužuje ministra. Zato je ovaka odredba ušla u Ustav i u ovaj zakon. Gospodo moja, čim se daje pravo Skupštini da optužuje, odnosno kad ste izuzeli sve od prava da optužuju, samo Skupštinu i Kralja ne, onda je jasno, da optužbe mogu biti partizanske. S toga mislim, da bi najbolja solucija bila, da optužbe ne budu partizanske tim, što će se reći, da su Ministri, kao i svi činovnici i svi građani neodgovorni, kad vrše svoje poslove kako naredjuju zakoni, a kad izidju iz zakona i oni kao i svi drugi, da su odgovorni. To bi bila najbolja brana, da ne bude partijskih optuživanja.

Ako učini jedan seljak nešto protivu zakona, vi mu otkinete glavu; ako se jedan varošanin ogreši o zakon, vi ga šaljete na robiju; a ako g. ministar počini nešto takvo, onda se mora čekati, dok se $\frac{2}{3}$ Skupštine izjasne, da ga treba staviti pod sud i tek tada da odgovara! Mi nismo za to. Mi smo za to, da ministri nisu odgovorni dok vrše zakon, a ako izidju iz granica zakona, onda neka ih zakon pogodi svom oštrinom kao i sve ostale građane. Iz tih razloga ne mogu da dam svoj glas za naert zakona, koji je u osnovi protivan ovakom shvatanju odgovornosti.

Potpredsednik dr. Svetislav Popović: Ima reč g. Moskovljević.

Miloš Moskovljević: Gospodo, posle govora moga druga Lazića ja nisam ni mislio da govorim, ali mi je sam g. Ministar dao povoda za to, kao i g. Ljuba Jovanović, da na neka mesta reagiram. Tačno je, da mi ne možemo izmeniti osnovne ovoga zakona, koji je već samim Ustavom fiksiran i da bi bilo izlišno o tome govoriti. Ali ja ipak nalazim, da nije zgoreg, da se o tome govori, da se još jednom uverimo, da i u ovome slučaju Ustav ima odredbe, koje su vrlo rđjave, što svakom prilikom treba istaći i pokazati očigledno, kako je nesrećno sastavljen ovaj Ustav. Mi smo, moji drugovi i ja, zastupali mišljenje uvek, da Ministar ima da odgovara kao svaki drugi činovnik za gaženje Ustava i zakona i to ne samo za gaženje nego i za nevršenje svoje dužnosti i oštećivanje narodnih i državnih interesa. Ovim zakonom to nije sve predviđeno. Ovde se govori samo o gaženju zakona i Ustava, a ja ću istaći da ima jedna zemlja, na koju se mnoga gospoda Ministri pozivaju, a to je Češka, koja je predvidela, da Ministar odgovara ne samo za gaženje zakona i Ustava nego i za nehat u svome radu. Prema tome nije dovoljao ovo, što je predviđeno za odgovornost ministarsku, kad bi Ministri u opšte mogli da odgovaraju. A mi znamo iz iskustva u našoj zemlji, da Ministri ne odgovaraju. Ministar može odgovarati na više načina. Može odgovarati politički i na tome se g. Ministar naročito zadržao, kako mi imamo Parlamenat i kako možemo putem pitanja i interpelacije da potražimo računa o radu ministarskom i da osudimo njegov rad, da mu izjavimo nepoverenje, dalje putem štampe itd. Medjutim mi znamo, da pored svega toga Ministri nikome u ovoj zemlji ne odgovaraju. Mi smo imali ovde vrlo važnih interpelacija gde se ticalo vrlo krupnih stvari: državnih interesa, života naših građana i mi smo videli kako gospoda Ministri odgovaraju. Vlada ima načina, da izvrši presiju na svoju većinu, tako da se izvuče ispod odgovornosti. Ona se za to posluži bilo opasnošću za zemlju spolja, bilo Kraljevom ženidbom, bilo Ženovskom Konferencijom, bilo dnevnica ili ma kojim drugim načinom, jednom rečju ona ima mogućnosti, da se izvuče ispod odgovornosti.

To je što se tiče odgovornosti u samome Parlamentu — političke odgovornosti; a što se tiče krivične odgovornosti, samim Ustavom je već zapečaćeno to, da Ministar neće nikome odgovarati. I mi kad smo videli, da će tako što ući u Ustav, znali smo, da je donošenje zakona o Ministarskoj odgovornosti samo mlaćenje prazne slame. Vlada je to umela u svoj program, bolje bi bilo, da je ona izašla pred nas sa zakonom o agrarnoj reformi, o unapređenju zemljoradnje, o narodnoj prosveti, o činovnicima itd., nego što je donela ovaj zakon, samo za to, da nam baci prašinu u oči, jer mi znamo, da od toga neće biti ništa.

G. Ministar naročito je istakao, kako je određeno, da $\frac{2}{3}$ poslanika glasa za izdavanje ministra sudu za to, što je Ministar na najvažnijem položaju, što on vrši najkrupnije državne poslove i prema tome treba ga osigurati, da ne bude potezan na odgovornost. Medjutim baš sam taj razlog govori, da bi trebalo omogućiti, da i on odgovara za krivice, koje mogu biti krupne baš za to, što on krupne poslove i radi. Vi ste, gospodo, svi govorili i pisali o tome, kako je potrebno što pre i brže izglasati Ustav kao jednu od najkrupnijih stvari u našoj zemlji. Kad je to takva potreba i kad je potrebna polovina više

jedan za izglasavanje Ustava kao najkrupnije stvari, isto tako je trebalo uneti odredbu, da je polovina više jedan prisutnih poslanika dovoljno, da se Ministar izda sudu, jer je to isto tako krupna i potrebna stvar.

G. Ministar je isto tako, izgleda mi vrlo nesrećno, uporedio položaj i odgovornost ministara sa položajem i odgovornošću jednoga sudije. Medjutim, gospodo, sudija ne odgovara Parlamentu dokle ministar odgovara samo Parlamentu. To je Ustavom određeno i onda se ne može praviti paralela između sudije i ministra. Sudija ima predpostavljene više vlasti, kojima odgovara, kao što može da odgovara svakom građaninu, koji ga može tužiti; dok na drugoj strani ministar može tužiti samo Parlamentat. Prema tome taj argument za odbranu ove teze, da je potrebno $\frac{2}{3}$, sasvim je promašio. G. Ljuba Jovanović takodje se je zadržao na ovoj odredbi tvrdeći, da je to bila vrlo dobra stvar za Srbiju, koja je poznata kao demokratska zemlja sa svojih sloboda i da je onda njemu čudno, da to ne može da posluži i za našu proširenu državu. Ali ako je to bilo dobro za Srbiju, ne mora biti dobro za novu ujedinjenu Jugoslaviju. Jer mi u Srbiji nismo imali ovih čuda i pokora, koji se sada vrše u Kraljevini SHS. Mi nismo imali svakoga časa prljavih i krupnih afera i oštećivanja državnih interesa kao i prilika da vidimo, da se Vlada toliko može odmetnuti od kontrole, kao što je to slučaj sada u Jugoslaviji. Svaka zemlja gradi sebi zakone prema svojim potrebama i prema vremenu u kome živi. Mi živimo sada u sasvim drugim prilikama, kada su se javile sasvim nove potrebe: Javila se potreba, da se na neki način stane na put zloupotrebama ministarskim, kojih nije bilo nikad toliko u predratnoj Srbiji, koliko ih ima sada. Kao što sam napomenuo Vlada odnosno pojedini ministri ne odgovaraju nikome politički. O tome smo se uverili. Po ovom zakonu ona i krivičnim putem neće nikome odgovarati, pa onda ima li načina, da ipak ljudi, kojima su povereni državni interesi i sudbina zemlje, nekom odgovaraju i da ispaštaju za svoje greške? Ima jedan put, a to je put revolucije. Vi znate, kod nas, ako uzmemo Srbiju, ni jedan ministar nije odgovarao, nije bio ni pod sudom za svoja dela, ali je ipak bilo ministara, koji su platili glavom za svoja nedela.

Gospodo, mi nismo za to, da ministri odgovaraju, ispaštaju, nepravilnim, nezakonitim putem, ali na ovaj način, imajući 91. i 92. član Ustava, koji su ogarantovali neprikosnovenost ministara, i donoseći na osnovu njih zakon o ministarskoj odgovornosti, vi ćete na kraju krajeva narodno strpljenje dovesti dotle, da narod upotrebi ono, što često mora da upotrebi, kad nema ni suda ni puta, t. j. da dokopa motku i da se sam razračuna. Mi to ne želimo a ne želite ni vi, ali na ovakav način vi ćete učiniti, da se narod samo tim nelégalnim putem raspravlja sa onima, koji su upropastili njega i zemlju.

Što se tiče pojedinsti ovoga zakona, ja ću se zadržati na nekim mestima, kad bude pretres u pojednostima i ako je to izlišno. Istaci ću samo jednu odredbu iz ovoga zakonskoga projekta a to je čl. 7., gde se nije preciziralo, da li će Skupština da izda jednoga poslanika sudu, ako njega Kralj optuži. Kako je taj čl. 7. stilizovan, izgleda, da po tome Skupština nema ništa da rešava. Gospoda, koja su govorila o čl. 7., kazala su, da se to ne može dopustiti. Ja ću istaci jednu stvar, da se ta odredba čl. 7.

kosi sa poslaničkim imunitetom, ako se dozvoljava, da će na tužbu Kralja jedan narodni poslanik ići pod sud. Ustav garantuje imunitet poslanički i bez odluke Skupštinske poslanik se ne može pozvati na sud. A ovako izgleda, da će poslanik ići na sud, samo ako to Kralj zatraži. Pošto se ništa ne kaže, onda znači, da će optužba neposredno se predati Predsedniku Skupštine. Iz toga razloga, da ne govorim o drugim razlozima, vidi se jasno, da je to nedemokratski i da se na taj način daje veliki uticaj Kralju, neodgovornom činiocu. I kad ne bi ničeg drugog bilo, sam ovaj fakt u ovome zakonu, sam ovaj fakt, da se gazi imunitet poslanički, dovoljan je, da opredeli našu grupu, da glasa protiv ovoga zakonskog predloga. Zato sam mišljenja, da ovakva odredba ne ostane u čl. 7., nego da se čl. 7. stilizuje tako, da će u tom slučaju po Kraljevoj optužbi jednoga poslanika Skupština rešiti, da li će on ići na sud.

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović**: Debata je završena; ima završnu reč izvestilac G. Magovčević.

Izvestilac **Jovan Magovčević**: Gospodo, ja ću kazati samo nekoliko reči. Ja nemam razloga da se ljutim na opoziciju. Njeno je držanje sa izvesne tačke gledišta umereno i ako su njeni razlozi neumesni. Opozicija je htela da se čuje, ona se je čula, ona je htela da govori i ona je govorila, ona je htela da dokaže ono za što je unapred znala, da ne može dokazati imajući u vidu odredbe ustavne. Ja sam hteo da odgovorim na sve prigovore opozicije, ali nemam potrebe za to, jer su i g. Ministar Trifković i g. Ljuba Jovanović dokazali, da su ti prigovori neumesni i molim Zakonodavni Odbor, da primi ovaj zakonski predlog u načelu.

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović**: Gospodo, glasaće se o prijemu ovoga zakonskoga predloga u celosti za podlogu specijalne rasprave. Ona gospoda koja primaju ovaj zakonski predlog za podlogu specijalne debate glasaće »za«, a gospoda koja su protiv glasaće »protiv«. Izvolite čuti prozivku.

Sekretar dr. **Pavle Čubrović** proziva članove Zakonodavnog Odbora i oni su glasali ovako: Ljuba Jovanović za, Marko Gjuričić nije ovde, Miloslav Rajčević za, Filip Filipović za, Svetislav Mihajlović za, dr. Ninko Perić za, Mihajlo Živković nije ovde, Valerijan Pribićević za, Ljuba Trandafilović za, Rajzner nije ovde, dr. Ilija Šumenković nije ovde, dr. Svetislav Popović za, Većeslav Vilder za, Jovan V. Magovčević za, dr. Pavle Čubrović za, Radošlav Agatonović za, dr. Hrasnica nije ovde, Miloš Moskovljević protiv, Vojislav Lazić protiv, Jovan Jovanović protiv, Jakob Kušar za, dr. Hohnjec protiv, N. Zadro nije ovde, Franja Žebot protiv.

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović**: Glasalo je 20 poslanika. Za zakonski predlog glasalo je 13, a protiv 7. Time je, gospodo, ovaj zakonski predlog primljen za podlogu specijalne rasprave.

Ja mislim, da sednicu današnju zaključimo, a iduća da bude s istim dnevnim redom, a to je: produženje specijalne debate ovog zakonskog predloga. Kako ne znamo, kad će držati iduću sednicu Skupština, to molim za odobrenje, da iduću sednicu Zakonodavnog Odbora zakažem pismenim putem tako, da, ako ne bi bilo sutra pre podne sednice Skupštine, bude sednica Zakonodavnog Odbora. Današnju sednicu zaključujem.

(Sednica je zaključena u 12 i po časova posle podne.)